

روش‌ها و راهکارهای تبلیغ دین در فضای مجازی از نگاه رهبری

استاد راهنما: گلاب سوری

نویسندگان: طاهره مهدوی، زهرا اهرن

مدرسه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها شهرستان کوهدشت

استان لرستان

چکیده

همه‌گیری فضای مجازی، مفاهیم بسیاری را در زندگی بشر دست‌خوش تغییر نموده است؛ در حوزه تبلیغ دینی، یکی از پربحث‌ترین مفاهیم، تبلیغ دینی در فضای مجازی است. مقام معظم رهبری، به عنوان راهبر جامعه اسلامی در مواجهه با مسائل کلان انقلاب و اسلام، با توجه ویژه به این مسئله در طول سالیان متمادی، رهنمودهای حکیمانه‌ای را در این خصوص بیان فرموده‌اند، از جمله اینکه میزان اهمیت فضای مجازی را به اندازه اهمیت انقلاب اسلامی قلمداد کرده‌اند. این تأکیدات از سوی رهبر انقلاب اهمیت فضای مجازی را نشان می‌دهد. در این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی، تلاش شده است که روش‌ها و راهکارهای تبلیغ دین، از نگاه مقام معظم رهبری مورد بررسی قرار گیرد تا مبلغان دینی فضای مجازی، از این راهکارها بهره‌مند شده و هرچه بهتر به تبلیغ دین در این فضا بپردازند. با توجه به بیانات و توصیه‌های مقام معظم رهبری از جمله این راهکارها می‌توان به امیددهی به مردم، سلب سلطه شیطان، رفع شبهات و... اشاره کرد.

کلیدواژه: تبلیغ، دین، تبلیغ دین، فضای مجازی، رهبری

مقدمه

گسترش فضای مجازی در زندگی عموم مردم، ابعاد تازه‌ای را به زندگی ایشان بخشیده و هر روزی که می‌گذرد نیز بر عمق آن افزوده می‌شود؛ تاجایی که رهبر معظم انقلاب تأکید می‌کنند که امروز فضای مجازی، به واقعیت زندگی ما تبدیل شده است. این گسترش، همراه با تغییراتی در روش، اسلوب و محتوای زندگی مردم در ابعاد مختلف زندگی‌شان بوده و تقریباً بر همه شئون زندگی انسان اثر گذاشته است. در این عصر، همه مسائل بشری از فرهنگ، سیاست، اجتماع و اقتصاد گرفته تا مذهب، سبک زندگی و حتی ورزش نیز به نوعی تحت تأثیر و در تعامل با فضای مجازی، مفاهیم خویش را نوبه‌نو در حال معنا کردن هستند. این تغییرات، مفاهیم بسیاری را نیز در حوزه دین‌داری و تبلیغات دینی، دست‌خوش تغییر نموده و شاید بتوان مهم‌ترین و پُربحث‌ترین موضوع مطرح در این حوزه را بحث تبلیغ دینی در فضای مجازی یا آنچه به اختصار تبلیغ مجازی شناخته می‌شود، دانست.

مقام معظم رهبری، به عنوان راهبر انقلاب و جامعه اسلامی، با نگاه تیزبینانه و با تأملات حکیمانه‌شان در این مسئله، از همان ابتداء دوران زعامت خویش، همواره به مسئله تبلیغ نگاه ویژه‌ای داشته، تقریباً هر ساله در این خصوص بیاناتی را ارائه نموده‌اند. همچنین، ایشان هم‌زمان با ورود ابزارهای فضای مجازی و آغاز موج همه‌گیری آن، در خصوص ماهیت، فرصت‌ها و چالش‌های این فضا، نظرات خویش را ابراز کرده و تلاش خویش را معطوف متوجه نمودن مسئولان به وظایف آنها در این باره نموده‌اند. در این میان، یکی از مفاهیمی که به صورت برجسته مورد تأکید ایشان بوده، مسئله تبلیغ مجازی بوده ایشان با تأکید به ارگان حوزه و همچنین مخاطب قرار دادن قشر روحانیت، به اهمیت مسئله توجه داده و وظایف روحانیون را در این باره تبیین کرده‌اند. در این مقاله روش‌ها و راهکارهایی که مقام معظم رهبری برای تبلیغ در فضای مجازی همواره در بیانات خویش مورد تأکید قرار داده‌اند بیان شده است که از جمله آنها؛ مخاطب شناسی، دشمن شناسی، سلب سلطه دشمن، ایجاد وحدت در آحاد مردم، داشتن روحیه جهادی، توجه به نسل جوان، رفع

شبهات، ترویج فضایل اخلاقی، تحکیم و ترویج عقاید دینی، امیددهی به مخاطبان و مدیریت فضای مجازی می‌باشد.

مفهوم شناسی

الف) تبلیغ

در کتب لغوی عرب، تبلیغ به معنای رساندن آمده است. لسان العرب اینگونه بیان می‌کند: "ابلاغ و همچنین تبلیغ به معنای رساندن است." (محمدبن مکرم، ۱۳۸۵، ج ۸، ص ۴۱۹) در زبان فارسی هم این واژه به معنای رساندن استعمال شده و تغییر مفهومی نداشته است. از باب نمونه در فرهنگ معین، تبلیغ به معنای رساندن پیام یا خبر و یا مطلبی به مردم آمده است. (معین، ص ۲۹۳، ۱۳۸۷). آنچه مورد بحث ماست تبلیغ به معنای طرح و انتقال پیام برای تحت تاثیر قرار دادن مخاطب می‌باشد اعم از پیام دینی، سیاسی، تجاری یا غیر آن.

ب) دین

واژه‌ی دین در فرهنگ لغات، مترادف با کلماتی چون؛ حکم و قضا رسم و عادت، شریعت و مذهب، همبستگی و غیر آن آمده است. (لغت نامه دهخدا، علی اکبر دهخدا، ص ۵۷۲-۵۷۴) در کاربردهای قرآنی نیز به معانی زیادی از جمله؛ جزا، حساب، قانون، شریعت، طاعت و بندگی، تسلیم و انقیاد، اسلام، روش و رویه، توحید و خداپرستی آمده است. (مفردات راغب، حسین بن محمد راغب اصفهانی، ص ۱۷۵) اندیشمندان اسلام گاهی دین را به معنای مکتب و گاهی نیز به معنای دین داری تعریف کرده اند. دین مجموعه‌ای از برنامه‌های عملی هماهنگ با نوعی جهان بیناست که انسان برای رسیدن به سعادت خود آن را وضع می‌کند و یا از دیگران می‌پذیرد. (طباطبایی، ص ۲-۳، ۱۳۷۸). دین در اصطلاح به معنای اعتقاد به آفریننده‌ای برای جهان و انسان و دستورهای عملی متناسب با این عقاید است. (آموزش عقاید، محمدتقی مصباح یزدی، ج ۱، ص ۲۸، ۱۳۸۳). دین، روش ویژه‌ای است که سعادت و صلاح دنیوی انسان را هماهنگ و

همراه با کمال اخروی و حیات حقیقی جاودانی او تامین می‌کند. از این رو لازم است شریعت برگیرنده قوانینی باشد که به نیازهای دنیوی انسان نیز پاسخ گوید. (طباطبایی، ج ۲، ص ۱۳۰، ۱۳۷۸).

تعریف جامع دین این است که؛ دین به معنای زندگی بشر، در روابط فوق بشریش می‌باشد، یعنی رابطه او با قدرتی که او، به آن احساس وابستگی می‌کند، صاحب اختیاری که او خود را در برابر آن، مسئول می‌بیند و وجود غیبی که او، خود را قادر به ارتباط با آن می‌داند. (رابرت ا. هیوم، مترجم؛ دکتر عبدالرحیم گواهی، ص ۲۳، ۱۳۷۳).

ج) فضای مجازی

فضای مجازی، یک اصطلاح ایجاد شده توسط نویسندگان داستان‌های علمی تخیلی به نام ویلیام گیbson است که به معنای ارتباط انسان از طریق رایانه و ارتباط از راه دور بدون توجه به جغرافیای فیزیکی است که توسط داده‌های دیجیتال رد و بدل می‌شود بر این اساس، تعاملات انسانی در این فضا برخلاف فضای واقعی که به شکل رودررو در یک سرزمین واحد در دسترس است. اینترنت، بارزترین مشخصه چنین فضایی است که دارای سیگنال‌های مختلف و بی شمار در ارتباط هستند. (ایسا بریگز، پیتر برک، ص ۱۰۰، ۱۳۹۱).

بنابراین فضای مجازی، فضایی ست که بر پایه ارتباط دیجیتال، فناوری، اطلاعات، اینترنت، پست الکترونیک و محیط‌های پیرامون، نظیر اتاق گفتگو، تابلوی اعلانات و همچنین سیستم‌های تصویر سازی دیجیتال شناخته می‌شود. لذا این فضا به عرصه‌هایی اطلاق می‌شود که در آن سوژه‌ها، فارغ از بعد زمان و مکان به کنش متقابل می‌پردازد (مرشدی زاد، ص ۷۰، ۱۳۹۲).

۱. راهکارها و روش‌های تبلیغ دین در فضای مجازی از نگاه رهبری

با در نظر گرفتن مطالب ارزشمند و دقیقی که رهبر معظم انقلاب، درباره ماهیت و اهمیت فضای مجازی بیان نمودند؛ یکی از بایسته‌هایی که مبلغان دین باید توجه داشته باشند و آن را عملی کنند، نظرات ایشان در خصوص راهکارها و روش‌های تبلیغ در این فضا می‌باشد. در ادامه برخی از این راهکارها به اختصار بیان شده است؛

۱_۱. مخاطب شناسی

برقراری ارتباط با مخاطب، از دیرباز مدنظر گروه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بوده است شناخت دقیق مخاطب نقش مهمی را در چگونگی ارتباط با مخاطب ایفا می‌کند زیرا به ناشر یا گوینده کمک می‌کند تا براساس علایق و ارزش‌های مخاطب به تولید محتوا بپردازد در قرآن کریم و سیره اهل بیت علیهم السلام نیز این نکته مهم، مورد توجه قرار گرفته است.

رهبر انقلاب اسلامی نیز در بیانات خویش در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت، این وظیفه را یادآور می‌شوند؛ "در کنار فراگیری علم، مسئله‌ی تبلیغ وجود دارد، که بسیار مهم است. تبلیغ، داستان مفصلی است. اگر میخواهید تبلیغ خوب بکنید، از قبل مخاطب خودتان را انتخاب کنید. می‌خواهید با جوانها حرف بزنید؛ خیلی خوب، اگر مخاطب خودتان را انتخاب کردید - که جوانها هستند - باید بدانید سؤال او چیست.

یک طلبه‌ای بود، مشهد درس ما می‌آمد؛ بعد مدتی بود، نبود؛ او را توی درس نمودیم. بعد از مدتی او را دیدم، گفتم کجا بودی؟ گفت فلان جا - یکی از شهرهای دور استان خراسان - مشغول تبلیغ بودم. گفتم خب، بالاخره چی؟ گفت به نتیجه‌ای که رسیدم، این است که من هیچی برای این مردم یاد نگرفتم. گفت من هرچه بلدم، به درد اینها نمیخورد! خب، این مخاطب‌شناسی است. مخاطب را باید شناخت؛ روستائی، شهری، تحصیلکرده". (بیانات در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰)

استفاده کنند. فضای مجازی بلاشک برای مردم وسیله آزادی است و خیلی هم خوب است. اما نباید این وسیله را در اختیار دشمن گذاشت که بتواند علیه کشور و ملت توطئه کند. دشمنان دارند از این فضا استفاده می کنند.» (بیانات درسخرانی زنده نوروزی، ۱۴۰۰/۰۱/۰۱)

بدون تردید مهم ترین دلیل در ایجاد آشوب و اغتشاش و انحرافات دینی و فکری، فضای مجازی است بنابراین این فضا باید توسط مبلغان دینی و حاکمان اسلامی مدیریت شود و اجرای احکام اسلامی را در دستور کار خود قرار دهند؛ چراکه اگر حاکمیت الهی در این محیط قرار نگیرد طاغوت بر آن حکمرانی خواهد کرد.

نتیجه

تبلیغ دین، یکی از وظایف مسلمان و جوانان انقلابی به ویژه طلاب و روحانیون است؛ وظیفه‌ای که به تعدد در قرآن کریم و روایات به آن اشاره شده است و به کرات در کلام رهبری مورد تاکید قرار گرفته است. با وجود تحقیقات متعدد در این زمینه به دلیل گسترده بودن این موضوع، در این پژوهش به روش‌ها و راهکارهای تبلیغ در فضای مجازی با استناد به سخنان رهبری پرداخته شده است؛ مخاطب شناسی، دشمن شناسی، سلب سلطه دشمن، ایجاد وحدت در آحاد مردم، داشتن روحیه جهادی، توجه به نسل جوان، رفع شبهات، ترویج فضایل اخلاقی، تحکیم و ترویج عقاید دینی، امیددهی به مخاطبان و مدیریت فضای مجازی از جمله راهکارهایی است که رهبر انقلاب جهت تبلیغ در فضای مجازی، بارها بر آن تاکید کرده‌اند بنابراین مبلغان دینی در این فضا باید این راهکارها را مورد استفاده قرار دهند که در مسیر خود موفق باشند.

منابع

• قرآن

۱. ایسا بریگز، تاریخ اجتماعی رسانه ها، چاپ اول، تهران، انتشارات همشهری، ۱۳۹۱.
۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات راغب، چاپ چهارم، تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۳۸۸.
۳. رابرت ا، هیوم، ادیان زنده جهان، چاپ اول، تهران، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۳.
۴. طباطبایی، سید محمدحسین تفسیر المیزان، جلد اول، چاپ پنجم، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء امیرکبیر، بنیاد علمی فکری علامه طباطبایی، ۱۳۷۸.
۵. طباطبایی، سید محمدحسین شیعه در اسلام، چاپ سیزدهم، تهران، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۸.
۶. دهخدا، علی اکبر لغت نامه دهخدا، چاپ دوم، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
۷. حمیری، عبدالله بن جعفر، قرب الإسناد، چاپ اول، تهران، انتشارات کوشان پور، ۱۳۷۵.
۸. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۰، چاپ چهارم، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۶.
۹. محمدبن مکرّم، لسان العرب، ج ۸، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۵.
۱۰. مصباح یزدی، محمدتقی، آموزش عقاید، جلد اول، تهران، انتشارات شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۳.
۱۱. معین، محمد، فرهنگ معین، چاپ دوم، تهران، انتشارات نهال نویدان، ۱۳۸۷.
۱۲. مرشدی زاد، علی، ظرفیت های فراروی جهان اسلام در فضای مجازی، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه السلام، ۱۳۹۲.
۱۳. بیانات در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰

۱۴. بیانات در دیدار مسئولان سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶/۰۳/۲۶
۱۵. بیانات در دیدار مردم قم، ۱۳۹۸/۱۰/۱۸
۱۶. بیانات در دیدار مردم اصفهان، ۱۳۹۵/۸/۲۶
۱۷. بیانات رهبری در جلسه تبیین سیاست های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰
۱۸. بیانات در دیدار با فضلا، طلاب و مبلغین حوزه های علمیه، ۱۴۰۱/۰۴/۰۲
۱۹. بیانات رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۰/۰۱/۰۱
۲۰. بیانات در دیدار ائمه جماعات مساجد استان تهران، ۱۳۹۵/۰۵/۳۱
۲۱. بیانات در دیدار با جمعی از دانشجویان، ۱۳۸۹/۰۳/۰۱
۲۲. بیانات در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۴/۰۱/۰۱
۲۳. بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۶/۱۰/۰۳
۲۴. بیانات در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۸/۰۴/۰۷
۲۵. بیانات در سخنرانی تلویزیونی، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱
۲۶. بیانات در مراسم نوزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی ره، ۱۳۸۷/۰۳/۱۴
۲۷. عبدالله بن جعفر حمیری، قرب الإسناد، چاپ اول، تهران، انتشارات کوشان پور، ۱۳۷۵.
۲۸. بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه ها، ۱۳۹۰/۰۳/۰۲.
۲۹. بیانات در دیدار جمعی از روحانیون، ۱۳۷۶/۰۱/۰۳
۳۰. بیانات در دیدار اعضای شورای شهر و شهردار تهران، ۱۳۸۰/۰۹/۱۷.
۳۱. بیانات در دیدار جمعی از اساتید و فضلا و طلاب نخبه حوزه علمیه قم، ۱۳۸۹/۰۸/۰۲.
۳۲. بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۳/۱۲/۲۱.
۳۳. بیانات در اولین جلسه درس خارج از فقه، پ ۱۶/۰۶/۱۳۹۵.
۳۴. بیانات مقام معظم رهبری در آغاز درس خارج فقه، ۱۳۸۰/۰۶/۱۹.
۳۵. بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی، ۱۴۰۱/۱۱/۲۶.

۳۶. بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش، ۱۴۰۱/۱۱/۱۹.
۳۷. بیانات در انتصاب دکتر پیمان جبلی به ریاست سازمان صداوسیما، ۱۴۰۰/۰۷/۰۷.
۳۸. بیانات در بیست و هفتمین سالگرد ارتحال امام خمینی ره، ۱۳۹۵/۰۳/۲۷.
۳۹. بیانات در ارتباط تصویری با جلسه هیئت دولت، ۳۹۹/۰۶/۰۲.
۴۰. بیاناندر ارتباط تصویری با نمایندگان یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹/۰۴/۲۲.
۴۱. بیانات درسخرانی زنده نوروزی، ۱۴۰۰/۰۱/۰۱.